

O ADESPOTNIM STIHOVANIM SASTAVIMA ZADARSKOGA KNJIŽEVNOG KRUGA U XVII. STOLJEĆU

Franjo Švelec

Predmet raspravljanja koje ovdje slijedi jesu knjižice stihovanih sastava što ih je, u toku 17. stoljeća, kao priređivač ili izdavač potpisao danas još uvijek zagonetni Ivan Zadrarin. Po etniku Zadrarin čini se logičnim sve ono što je taj dosad neutvrđeni kulturni djelatnik na knjizi radio povezati s gradom od čijeg je imena etnik načinjen, a po godinama njegovih izdanja zaključiti da je djelovao u središnjim desetljećima 17. stoljeća. Kronološki Zadrarinove se knjižice nižu ovako: na prvom je mjestu *Skazanje od prislavne blažene divice Marije, majke Božje* (Mleci 1647), slijedi zatim *Historija od Filomene, hćere kralja Pandijana* (Mleci 1650, 1672, 1702), potom su dvije poeme natkrovljene zajedničkim naslovom *Skazovanje čudnovate rati ka je bila pod Maltom, a za njom nasliduje rat od Klisa* (Mleci 1655, 1699, 1724); Zadrarinovu se izdavačkom naporu pripisuje još i zbirka lirike *Stara baba* (Mleci 1669, 1801).

Posebni svjedočenja o njihovoj recepciji u čitalačke publike nema, ali sama činjenica da je većina od njih doživjela dva do tri izdanja upućuje na zaključak da su bila tražena pa dakle i čitana, što je očiti znak da su funkcionirala kao književna djela. Književno-povijesna znanost nije se previše njima bavila, a kad ih je ipak uzimala za predmet proučavanja, bilo je to uglavnom na liniji traganja za identitetom Ivana Zadrarina i za autorstvom knjižica što ih je on priredio. Rezultati su ostali skromni: dosad se nije uspjelo ući u trag piscu ili piscima koji su te tekstove napisali, niti je utvrđeno tko se krije ispod oznake Ivan Zadrarin, pa su se — kako to u takvim i sličnim slučajevima obično biva — iznosile razne pretpostavke, nagađanja i naslućivanja.

Suočeni smo dakle s dva razna problema. Jedan se odnosi na otkrivanje identiteta čovjeka o kojemu imamo tek nekoliko podataka: pored imena koje je pseudonim znamo da je živio i djelovao u prvoj polovici i sredinom 17. stoljeća, da je pripadao franjevačkom redu Male braće u Zadru ili u zadarskom kraju i da je objavio (dao »na svitlo«) nekoliko hrvatskih knjiga. Drugi je problem užega, književno-povijesnog karaktera. Ako je naime Ivan Zadraniin samo dao »na svitlo« ono nekoliko tekstova, ako je dakle — kao što vjerujemo — objavljivao tekstove koje su sastavili drugi, onda se nameće pitanje njihova autorstva. Razumije se, u traganju za odgovorom na pitanja što ih sadržavaju oba problema valja primijeniti razne metode, u prvome historiografske, u drugome jezično-književne, pri čemu se dakako misli na čitav spektar osobina što ih ima umjetnička tvorevina izražena riječima, u našem slučaju tvorevina izražena u stihu, dakle u vezanu govoru.

* * *

U dosadašnjem proučavanju najstarije knjižice u našem nizu — *Skazanja od prislavne blažene divice Marije, majke Božje* — nije bilo osobitih dilema, ni u pogledu autorstva ni u pogledu odnosa što ga prema tekstu ima naznačeni Ivan Zadraniin. Vjekoslav Štefanić, koji je (1930) djelo kao tiskanu knjigu otkrio, opisao i objavio,¹ utvrdio je da ono ima zajedničku građu s poznatim prikazanjem sličnog naslova don Sabića Mladinića² i da su oba dramska teksta nezavisna jedan od drugoga, ali da su rađeni prema nekom zajedničkom prototipu, kojem je, opet, ishodište u prikazanju sličnog naziva a istog sadržaja Talijana Fea Belcaria. Iz Štefanićeve nalaza doznajemo da je Mladinićeve crkvena drama, mada starija, modernije strukturirana od one Zadraniinove. Mladinićeve je naime podijeljena na »dilove« (činove), dok Zadraniinova teče kontinuirano, a funkciju granica između pojedinih dijelova naznačuju uglavnom didaskalije. Oba su pisana osmeračkim i dvanaesteračkim stihovima, samo je u Mladinića nešto složenija strofička i stihovna organizacija s osmercem, a dvanaesterci su i u jednoga i u drugoga organizirani prema maruličevskom tipu; upadljiva im je značajka u tome što se iste faze radnje, i u jednoj i u drugoj igri, izražavaju dvostruko rimovanim dvanaestercima, što ne može biti slučajno, pa je po tome Štefanić s pravom zaključio da obje potječu od nekog zajedničkog predloška.

Primjerak Zadraniinova *Skazanja*, nađenog na otoku Krku, prema kojem je Štefanić napisao svoju studiju oštećen je na početku, nedostaju mu prva dva lista, pa tako nema prve, naslovne stranice. S Ivanom Zadraniinom Štefanić je prikazanje povezo naslanjajući se na dodatak izdavača na kraju knjižice, čime se djelce zaključuje. U tom dodatku piše: »Milost božja budi vazda s vami i s onim ki da na svitlo: F. I. Z. R. M. B. S. F.« Tu je šifru Štefanić razriješio ovako: Fra Ivan Zadraniin

reda Male braće svetoga Frančiska. Srećom, u zadarskoj Znanstvenoj biblioteci nađen je još jedan primjerak istoga *Skazanja*, koji je sačuvan u cjelini, pa tako imamo na raspolaganju i naslovnu stranicu. Na njoj se može pročitati: »Ovo je skazanje od prislavne blažene divice Marije, majke Božje kako joj je navistil angel Gabrijel upućenje prislavno Isukarstovo po duhu svetomu a dana na svitlo po F. Ivanu Zadraniu«.

Time je Zadrantinov odnos prema tiskanu tekstu *Skazanja* u dosadašnjim proučavanjima bio jasno određen: potvrđeno je Štefanićevo razrješenje naprijed navedene šifre kao oznake za Ivana Zadrantina i istodobno je potvrđeno da Ivan Zadrantin nije autor teksta već samo njegov priređivač ili objavitelj. Kakav je bio njegov neposredni predložak i koliki njegov udio u eventualnom »dotjerivanju« teksta može se samo nagađati.

Kod druge knjižice — *Filomene* — što ju je objavio Ivan Zadrantin — stvari su već nešto složenije. I na njezinoj se naslovnoj stranici jasno i nedvosmisleno može pročitati da je »dana na svitlo po fra Ivanu Zadraniu reda Male braće sv. Frančiska«. Kao i u *Skazanju* o navještenju Marijinu, i u *Filomeni* se još jednom, nakon završetka te ovidijske priče, obavješćuje buduća čitalačka publika da djelo objavljuje Ivan Zadrantin, samo je u ovom slučaju ta druga obavijest nešto opširnija. Evo njezina teksta:

Ova historija na vaše poštenje
v kratku govorenju sad ima svaršenje.
Svaršena historija lipe Filomene
ku fra Ivan Zadra da na svitlo, znaj
ki štíš, Bogu za to hvalu i slavu daj,
a za me moli ga da me prime k sebi,
takor ta historija utišenje tebi.³

Štefanić a onda za njim i Fancev držali su da je taj dodatak, kao i onaj na kraju *Skazanja*, napisao sam Ivan Zadrantin obraćajući se svojim budućim čitaocima; ti bi tekstovi imali biti nešto kao pogovor ili bilješka priređivača. Iz toga se onda izvukao zaključak da je i sama *Filomena* najvjerojatnije plod Zadrantinova pera. Tom se mišljenju priklonio i Petar Kolendić raspravljajući usput o toj pjesmi na način da se razumije kako je on smatra djelom Ivana Zadrantina.⁴ A svima skupa — vidjeli smo — jedina je podloga za takvo opredjeljenje bila činjenica da se u tim dodacima Ivan Zadrantin javlja kao pisac stihova. Ipak, valja naglasiti da se i u tim dodacima Ivan Zadrantin neprijeporno oglašuje kao čovjek koji je djelo dao »na svitlo«.

S poemama o Malti i Klisu stvari su tekle nešto drugačije. Tu se već pokušavao naći autor. Učinio je to Šime Urlić.⁵ Polazeći od godinâ dvaju tada poznatih izdanja poemâ, 1699. i 1724, Urlić se oslonio na činjenicu da navedene godine korespondiraju sa zrelim godinama života Ivana Tanzlingera Zanottia (1651–1738). A kako

je Tanzlinger svojem imenu ponekad dodavao oznaku Zadrarin, Urliču se činilo da bi to moglo ukazati na njegovu vezu sa spomenutim poemama. Priječila je doduše takav zaključak činjenica da se Tanzlinger ispod svojih djela uvijek inače potpisivao kao Ivan Tanzlinger ili Ivan Tanzlinger–Zanotti. Tu je teškoću razriješio Urlič tako što je pretpostavio da je Tanzlinger morao dobro znati kako akcije oko pokušaja oslobođanja Klisa — što je predmet opjevavanja u poemi — nisu bile po volji Mlečanima, pa da je stoga pribjegao drugačijem potpisivanju, kako se ne bi izlagao prigovorima sa strane mletačkih vlasti.

Urličevu atribuiranju suprotstavio se Franjo Fancev.⁶ Upozorio je najprije da se na naslovnoj stranici knjižice sasvim jasno i nedvojbeno kaže da je ona »dana na svitlo po Ivanu Zadrarinu« i da tu uopće nije riječ o autorstvu. Ne ulazeći tada u pitanje tko bi se mogao kriti ispod imena Ivana Zadrarina, Fancev iznosi argumente koji čitavo Urličevo rezoniranje o tome otkrivaju kao sasvim pogrešno. Skrenuo je naime pozornost na činjenicu da je tekst o Malti bio već poznat u rukopisu u Lulićevu zborniku iz 1615, pod naslovom »Malta, vele lipa historija«, i u jednom drugom rukopisnom zborniku nekadašnje knjižnice Ivana Kukuljevića, iz trećeg desetljeća 17. stoljeća, pod naslovom »Počinje boj od Malte 1565«. Oba se rukopisna primjerka, prema Fancevljevu nalazu, uz sitna odstupanja, tekstovno poklapaju sa štampanom poemom. Time je isključena mogućnost Tanzlingerova autorstva, jer je on rođen više desetljeća nakon navedenih godina. A kad je Fancevu potom uspjelo naći još jedno, dotada nepoznato izdanje obiju poema,⁷ ono iz 1655, u kojem je na naslovnoj stranici također naznačeno da je dano »na svitlo po Ivanu Zadrarinu«, onda je Tanzlinger morao biti isključen i kao eventualni izdavač, jer njemu su 1655. bile tek četiri godine života.

Iz Fancevljeva nalaza prvog, najstarijeg poznatog izdanja poemâ o Malti i Klisu moglo se konačno zaključiti i to da je Ivan Zadrarin najvjerojatnije imao posla samo s prvim izdanjem i da su tiskari narednih izdanja naprosto pretiskivali naslovnu stranicu, a mijenjali bi tek godinu i ime tiskara (ako se radilo o drugoj izdavačkoj kući). Jer, taj je kulturni djelatnik 1699, kad je izišlo drugo izdanje, po svoj prilici bio već mrtav, a pogotovu je to morao biti 1724. kad se pojavilo treće izdanje. Uostalom takvo pretiskivanje nije bila osamljena pojava u povijesti tiskanja hrvatskih knjiga.⁸

Oslobodivši tako Tanzlingera od odgovornosti za poeme o Malti i Klisu, Fancev se ipak nije odrekao pokušaja da utvrdi tko bi mogao biti njihovim piscem. Proučavajući Lulićev zbornik on je utvrdio da je rukopisna poema o Malti posvećena (u osmeračkim stihovima u kakvima je pisana i poema) stanovitoj osobi kojoj se pisac posvete obraća riječima: »Dionora sestro moja ...« A kako je, prema Urličevu nalazu, sestru takva imena imao Brne Karnarutić, Fancevu se sama od sebe nametnula misao da bi taj zadarski književnik 16. stoljeća, a poznati pisac spjevova *Piram i Tižba* i *Vazetje Sigeta grada*, mogao biti autorom stihova o bojevima kod

Malte.⁹ Takvu gledanju nisu proturječile vremenske relacije, jer se događaji oko Malte (1565) vremenski poklapaju s aktivnim godinama Karnarutićeva života (oko 1515–1573), a on je već u svojem spjevu o Sigetu pokazao da je znao zahvatiti sasvim svježju materiju. Dobro je korespondirala i ideja borbe protiv Turaka u poemi s onom u *Vazetju*. — U istom raspravljanju Fancev je iznio i ideju o mogućem autorstvu druge poeme, one o Klisu. Pomišljao je da bi pisac stihova o pokušaju oslobađanju Klisa (1595) mogao biti paški pjesnik Ivan Mršić. Taj je Pažanin imao naslov vojvode, a po Fancevljevu sudu veći je dio svoje vojne karijere proveo u Zadru kao zapovjednik jedinice što se borila protiv uskoka. Dokumenti znaju ponešto i o tome da je Mršić imao znatnog udjela u paškoj pobuni pučana 1608.¹⁰ Iz svega toga zaključivao je Fancev da Mršiću nije bila strana tema o pokušaju oslobađanju Klisa. Svetozar Petrović u svojoj poznatoj studiji o hrvatskom sonetu pokazao je da dokumenti koji govore o Mršiću ne potvrđuju da je paški pjesnik kao vojni zapovjednik duže boravio u Zadru. On je doduše u tom gradu bio i odatle datirao neke svoje pjesme, ali iz njih pa ni iz kakvih drugih dokumenata ne proizlazi da je stalnije prebivao u tom gradu. A njegove tri zbirke pjesama, dvije tiskane i jedna rukopisna, ne odaju nikakva znaka prema kojem bi se moglo suditi da se njihov autor angažirao na kakvim rodoljubno–obrambenim temama.¹¹

Za *Staru babu* zapisano je na naslovnoj stranici da je »dana na svitlo« po jednom Zadrani »koji svoje ime taji«, da se onda u nastavku kaže kako se ono krije pod šifrom G. L. O. Z. Petar Kolendić i Dušan Beri¹² pretpostavljali su da je u toj šifri drugo slovo, tj. L., uneseno pogreškom prepisivača ili slagara i da je tu trebalo biti slovo Z. U tako ispravljenoj šifri spomenuti su istraživači vidjeli ovo rješenje: Givan (tj. Jivan) Zaretić (ili Caretić) od Zadra. Zbirku popraćuje i posvetna pjesma, ispod koje je i potpis, ali i opet u šifri, koja se od one na naslovnoj stranici razlikuje time što joj je na početku umetnuto slovo F. Beri¹³ ga je razriješio kao *fra* (tj. Franjevac ili fratar). To je za Beri¹⁴ bio indicij za zaključak da bi autor posvete i autor zbirke mogla biti ista osoba. Po tom zaključivanju autor *Stare babe* bio bi Ivan Zaretić, što bi imalo biti pravo ime Ivana Zadrana. Preostalo bi prema tome samo još to da se utvrdi tko je bio taj Ivan Zaretić ili Caretić. Odgovor pokušao se naći u kratkoj biografiji franjevca trećoredca Ivana Zarettia, u povijesnom pregledu franjevaca trećoredca Ivana Zarettija, u povijesnom pregledu franjevaca trećoredaca u Dalmaciji. Međutim ono što se u spomenutoj biografiji o tom Zarettiu kaže,¹⁵ teško se može povezati s djelatnošću što je obavlja naš Ivan Zadrani. Taj je Zaretti nakon studija bogoslovije i filozofije dugo vremena živio i učiteljevao u Italiji; tek se negdje šezdesetih godina 17. stoljeća spominje u Dalmaciji. A nigdje ničega nema što bi eventualno moglo potvrditi da se bavio hrvatskom poezijom odnosno izdavanjem hrvatskih knjiga.

Ne ulazeći u domišljanje Kolendićevo i Berićevo o navodno pogrešno unesenom slovu L., valja ipak konstatirati da način potpisivanja u *Staroj babi* upućuje na

određen tip predstavljanja, na tip koji je svojstven načinu predstavljanja u knjižicama što ih kao objavitelj potpisuje Ivan Zadrarin. Jer, vidjeli smo, svugdje je prisutna formulacija »dana na svitlo«. Zadrarin donekle varira svoje potpisivanje od djela do djela. Tako u *Skazanju* o navještenju Marijinu na naslovnoj stranici stoji: dano »na svitlo po F. Ivanu Zadrarinu«, a na kraju te knjižice, u zazivanju milosti za čitaoca i za onoga »ki da na svitlo«, ponavlja se obavijest, ali ovaj put potpisana spomenutom šifrom: F. I. Z. R. M. B. S. F. Na naslovnoj stranici *Filomene* — kako se moglo vidjeti — daje se puni naslov: fra Ivan Zadrarin, točno onako kako se navodi i na kraju *Skazanja* o navještenju; mala varijacija dolazi na koncu te ovidijske pripovijesti:

Svaršena historija od lipe Filomene
ku fra Ivan Zadra da na svitlo ...

Na naslovnoj stranici treće knjižice — one s poemama o Malti i Klisu — i opet se susrećemo s malom promjenom; tamo se kaže »dana na svitlo po Ivanu Zadrarinu«. Dakle, nema oznake *fra*. Na isti način formulirana je i obavijest, u istoj knjižici, što se nalazi na samom početku poeme o Malti; ona tu ima i vlastiti naslov s oznakom priređivača: »Pisam od Malte a dana na svitlo po Givanu Zadrarinu«. A nakon njezina teksta smještena je pjesmica od 15 stihova osmeračkog metra sa srokovima *aa bb cc* itd., pod naslovom »Zahvaljij Bogu«; tu izdavač ili priređivač zavija slavu za onoga »ki da vanka / i u naprid da ne manka / dat na svitlo take stvari«.

Ponešto je nova varijacija predstavljanja u *Staroj babi*, iako ona sadrži istu obavijest i na sličan način formuliranu, samo se sada ne kaže da knjigu »na svitlo« daje Ivan Zadrarin, već da on doduše jest Zadrarin, ali »svoje ime taji za radi mnogo uzrokof«, da ga, tj. ime, onda iznese u naprijed citiranoj šifri.

Zbog svih tih varijacija reklo bi se da je i ona u *Staroj babi* od iste osobe. Nije naime isključeno da se Ivan Zadrarin kao franjevac ispod ljubavnog kanconijera želio potpisati drugačije nego ispod, recimo, bezazlenijih stihova. Samo bi takvu naslućivanju trebalo naći i kakvu podlogu.

* * *

Kako postoje stanovita kolebanja u tumačenju formule »dati na svitlo«, jer, vidjeli smo, neki istraživači drže da to može značiti i autorski odnos, tj. da se onaj koji nešto daje »na svitlo« može u ovom slučaju smatrati autorom, čini se uputnim razgledati način na koji naši stari pjesnici, kad tiskaju svoja djela, označuju autorstvo. Pregledavši naslovne stranice povećeg broja tiskanih knjiga starih pisaca hrvatskih, možemo konstatirati da su oni za autorski odnos — kad su što tiskali —

imali sasvim određen termin: oni su naime na naslovnoj stranici naznačavali da su njihova djela složena po svome autoru. U *Juditi*, bez sumnje prvoj hrvatskoj autorskoj knjizi, konstrukcija je rečenice doduše takva da dolazi samo naznaka kako je pjesan Marka Marulića »u versih hrvacki složena«. Ali već za *Planine* sasvim se lijepo kaže kako su one »složene po Petru Zoraniću Ninjaninu«. Autor *Planina* ima i imenicu za književno djelo: *sloga*, što sasvim jasno ukazuje da je književno djelo složeno. Za oba Karnarutićeva spjeva piše da su »složeni« po svome autoru. Šime Budinić na naslovnoj stranici svojih prijevoda psalama doslovno piše da su »složeni u slovinski jazik na čislo i miru«, *Ribanje i ribarsko prigovaranje* »složeno je po Petru Hektoroviću«; *Vilu Slovinku* i *Jarulu* također popraćuje bilješka da su »složene« po J. Barakoviću. Čak i Ivan Tanzlinger–Zanotti na naslovnoj stranici svoga tiskanog prijevoda *Eneide* (1688) piše: »... novo u slovinski jezik istomačena i u pjesmah složena po Ivanu Zanottu«. A Ivan Mršić sastavio je čitavu zbirku lirike s naslovom *Sloge ljubvene* (Mleci 1647), pri čemu riječ *sloga* znači *pjesma* ali i književno djelo.

Nigdje se u naših pisaca za njihova djela ne kaže da su »dana na svitlo« po svome piscu. Sumnje, dakle, nikakve nema. Stvoriti odnosno kreirati ili napisati književno djelo za naše stare pjesnike u 16. i 17. stoljeću značilo je složiti djelo, što je sasvim blisko značenju *sastaviti* a to već nije daleko ni od današnjeg značenja. Mogli bismo ipak pretpostaviti da je Ivan Zadranić, ma kako se pravo prezivao, bio izuzetno skromna i samozatajna osoba koja je doduše željela javno djelovati ali pravim imenom ostati u sjeni. No za takvu pretpostavku valjalo bi imati bar kakvu–takvu podlogu u kakvu detalju, u kakvu podatku koji bi se mogao smatrati neprijepornom činjenicom.

* * *

U korpusu hrvatske književnosti starijega razdoblja bilo je i još uvijek ima književnih tekstova kojima se ne zna za autore. Najviše takvih zacijelo će biti u II. dijelu Ranjinina zbornika; mnogi su se književni povjesnici ogledali u pokušaju da otkriju, najprije, što iz mnoštva pjesama toga Zbornika pripada Šišku Menčetiću, što Džori Držiću, a što drugim dubrovačkim pjesnicima najranijega razdoblja hrvatske pjesničke riječi. Na tim poslovima najviše su se angažirali Milorad Medini,¹⁴ Milan Rešetar,¹⁵ Petar Kolendić,¹⁶ a za njima i mnogi drugi. Izgradili su čitav instrumentarij za tu svrhu temeljeći ga na elementima književno organiziranog teksta koji najmanje podliježu promjenama. Te su elemente našli u metrici u najširem smislu. No već je Jean Dayre tridesetih godina ovoga stoljeća izražavao skeptičnost u apsolutnu pouzdanost takva instrumentarija.¹⁷ Još temeljitije tim se pitanjima pozabavio Svetozar Petrović šezdesetih godina našega stoljeća.¹⁸ I Dayre i Petrović imali su na

umu prvenstveno našu ljubavnu poeziju petrarkističkog tipa, dakle poeziju koja je puna klišeja, ustaljenih izraza i izraznih konvencija.

U našem slučaju riječ je o raznim tekstovima — od nabožnih i poučnih do ljubavnih i rodoljubnih. Osim toga, ovdje je, prije pokušaja da se riješi pitanje autorstva naših knjižica potrebno utvrditi tko od pretpostavljenih naših pjesnika nije ili nije mogao biti autorom djela iz našeg popisa. Vidjeli smo: Ivan Tanzlinger je kao zamišljeni pjesnik poema o Malti i Klisu morao otpasti po sili nalaza Franje Fanceva; otpadaju i nagađanja Dušana Berića prema kojima bi autor svih naših knjižica bio Ivan Zadranić, jer je taj nedvojbeno utvrđen samo kao njihov priređivač ili izdavač. Pod znakom pitanja ostaju i Fancevljeva naslućivanja: da je autor poeme o Malti Brne Karnarutić a one o Klisu Ivan Mršić.

Fancev je mogao smatrati da je bio u pravu kad je svoja razmišljanja o pripadnosti pjesme o Malti Brni Karnarutiću zasnivao na tematskoj bliskosti s *Vazetjem Sigeta grada*. U prilog njegovu opredjeljenju svjedočila mu je i posveta poeme stanovitoj Dionori, koju je smatrao sestrom Karnarutićevom. No pri tom odmah moramo postaviti pitanje, je li zadarski pjesnik — ako je uistinu riječ o Karnarutiću — bio tu u ulozi darovatelja svoga vlastitog teksta ili je naprosto svojoj sestri poklanjao tuđi stihovani tekst koji mu je po nečemu bio drag i za koji je pretpostavljao da bi se mogao svidjeti njegovoj sestri. Sam tekst posvete ne govori o tome suviše jasno:

Dionora, sestro moja,
taka jesu dila tvoja:
Meni s' draga, meni s' mila,
kako duša moga tila.
Evo sliši Malte pboj,
ka je nevala bila na njoj.
Tere tebi htih poslati,
neka moreš ti poznati;
kada proštiš z drage volje,
Bog nas čuvaj te nevolje.
Na kolina klekni doli,
srcem Boga ti pomoli.¹⁹

Može se na koncu postaviti i pitanje je li samo Karnarutić u dano vrijeme imao sestru takva imena. Podatak prema tome nije dokazana činjenica, pa stoga ne može biti relevantan za suđenje o autorstvu.

Fancev je očito slijedio samo kulturno–historijske realije, a nije ulazio u pitanja književne organiziranosti pjesme. Ima se tu u vidu činjenica da tekst o Malti — kao i svaki književni tekst — pripada određenoj književnoj tradiciji i u njoj određenoj književnoj vrsti, da je pisan određenom vrstom stihova koji se nižu u kontinuitetu ili

formiraju određene strofičke oblike, da nosi određene stilske karakteristike, ukratko: da je poema o kojoj govorimo riječima izražena tvorevina — ovog časa nije važno koliko originalna i estetski vrijedna — koja po tome podliježe analizi svojih sastojina. Fancev se na sve to nije osvrtao, nije, kao svojedobno M. Medini, M. Rešetar i drugi, zagledao ni u metričke karakteristike, koje su navedeni književni povjesnici smatrali najmanje podložnom promjenama i stoga prikladnom da otkrije ili bar dade naslutiti autorstvo određenog pjesničkog teksta.

Slažući se u osnovi s kritičkim stavovima J. Dayrea i S. Petrovića, sa stavovima naime prema kojima elementi metrike nisu sami po sebi dovoljno pouzdan instrumentarij za suđenje u autorstvu, ipak smatram da pažljiva analiza sastojina književno organiziranog teksta može odgovoriti bar na pitanje tko nije ili ne bi mogao biti piscem nekoga teksta. Imamo li u vidu, na primjer, začudnu pravilnost građenja dvanaesteraca u J. Barakovića, lako ćemo otrpve moći konstatirati da, na primjer, poema o Klisu, pisana također u dvanaesticima, nije mogla poteći ispod pera pjesnika *Vile Slovinke*. Isto naravno vrijedi i za poemu o Malti u odnosu na Barakovića, jer on nikad onakvih osmeraca kakvim je pisana poema ne bi potpisao. No Barakovića nitko i ne dovodi u vezu s navedenim poemama, ali primjer dovoljno ilustrira načelo. S Karnarutićem je već drugačije, on se ne može tek tako odbiti a da se ne promotre sve relevantne datosti, pa i one zbog kojih se našao u igri kao mogući kandidat za to autorstvo. Potrebno je stoga pisanje Karnarutićevo kao ukupnost usporediti s onim u poemi o boju kod Malte.

Prvi Karnarutićev spjev — *Ljubav i smrt Pirama i Tižbe* — pisan je dvostruko rimovanim dvanaesteračkim distisima marulićevske sheme, s raskošnim stilskim aparatom; autoru je osobito omiljela figura nadmašivanja. U drugom svom spjevu — u *Vazetju Sigeta grada* — Karnarutić ide za poetikom doslovnosti, vrlo su mu skromne stilske mikrostrukture, a dvostruko rimovanim dvanaesteračkim distisima poseže za dubrovačko-hvarskom shemom.²⁰ Rimarij mu je uglavnom korektan, cezura na kraju prvog polustihva u velikom je postotku pravilna.

U Karnarutića nema dakle osmeraca, bar koliko danas znamo. To bi već bio dovoljan razlog da se posumnja u Fancevljevu tezu o Karnarutiću kao mogućem autoru poeme o Malti. Ali da i dopustimo mogućnost da se Karnarutić ipak bar jednom dao i na pisanje osmeračkih stihova, opet bismo zbog dosta slobodnog shvaćanja principa rimovanja u poemi morali ostati pri stavu da u njemu ne treba gledati autora te poeme. Autor *Pisme od Malte* nije bio previše izbirljiv, pa mu prolaze srokovi kao: *grabe* — *jimanje*, *razlogu* — *volju*, *rais* — *darviš*, *gvože* — *prose*, da ne navodim druge koji bar nekako nalikuju na sricanje. Takvih odstupanja Karnarutić u svojim djelima nikad nije provodio.

Poema o Malti ima i drugih osobina koje je udaljuju od Karnarutića. Već sam početak kojim se određuje vrijeme boja kod Malte izražava se stihovima koji su nalik

na one u glagoljaškoj skupini iz poznatog Pariškog zbornika što ih je (1905) objavio Josip Vajs. Borbe kod Malte — kaže se u pjesmi — zbile su se 1565. godine od vremena:

kad se rodi Isus sveti
ki se za nas da propeti
i ki naše duše shrani
i od pakla muk obrani ...²¹

(3-6)

Već sam u drugoj prilici upozorio kako reagiranje sultana na kršćanske navale na turske lađe podsjeća na narodne stihove u kojima kao da izdaleka zvuči i ritam Mažuranićeve *Smrti Smail-age Čengića*:

Kada začu silan care

Zazva k sebi paše svoje:
sliš'te mene i riči moje,
brzo čin'te ča ja želim
i zapovid ku ja velim.

(49, 53-56)

Na narodnu epiku podsjeća i narativna struktura: nakon potresnog prikaza opće situacije u opsjednutoj Malti, veliki se meštar opširnim pismom obraća pojedinačno evropskim vladarima; na nj se, također dosta opširno, meštru javlja vladar Španjolske, kralj Filip. Veliki meštar prekorava zapadne vladare i svaku jedinicu, od kojih je veći broj sastavljen od retoričkih pitanja, završava i opet retoričkim pitanjima, u formuli:

Zač mi Maltu zapušćaste,
zač joj pomoć vi ne daste?

(135-136)

Kralj Filip u odgovoru meštru zaključuje svoje pisanje:

Ni te hoću zapušćati,
da pomoć ti hoću dati.

(263-264)

A kad se kralj obraća glavnom zapovjedniku svojih armija, don Kerciji, on i opet svoje obraćanje zaključuje formulom:

Nemoj Maltu zapušćati,
da pomoć joj hoti dati.

(271-272)

Tako će onda postupiti i don Kercija, pa u otpisu kralju zaključujući svoju riječ odgovara:

Jer ju neću zapušćati,
da pomoć joj hoću dati.

(279–280)

A pri pozivu don Andriji Doriji da skupi galije i sve što im je potrebno zaključuje obraćanje i opet sličnom formulom:

Da svi Malti damo pomoć
koju jagme i dan i noć.

(287–288)

I malo poslije opet:

Hod' da Malti damo pomoć
koju jagme i dan i noć.

(295–296)

Vrijedno je ovdje napomenuti da se između redaka osjeća prisutnost izraza Marka Marulića: saznajući za smjele napade Maltežana na turske galije, sultan je ostao zaprepašten nad smionošću vitezova; pisac ga ovako ocrtava:

Ja očima zavraćati,
kako medvid ja marnjati.

(51–52)

Na sličan način reagira Nabukodonosor pošto sazna da mu se susjedne države na njegov zahtjev nisu podvrgle:

glavom svuda kima i sobom privraća,
posażmi očima ...

(*Judita*, I, 99–100)

Dodir s *Juditom* očituje se i u Filipovu pozivu don Kerciji:

Hodi simo, don Kercija,
ki si tiral i ubija
vazda karsta nevirnici
ki su naši protivnici ...

(265–268)

U *Juditi* Nabukodonosor Holofernu:

Hrabro si se nosil u sve boje tvoje,
tiral si, jal, ubil protivnike moje.²²

(I, 153–154)

Ponavljanje u *Pismi od Malte* doduše nije baš onakvo kakvo je u narodnoj epskoj poeziji, ali nije ni daleko od njega. Takva postupka u Karnarutića nikako nema, iako je u *Vazetju* građa po osnovnom sadržaju bliska onoj u poemi, pa bi se nešto slično moglo očekivati. Dodirne točke s Marulićem, istina, mogu ukazivati na Karnarutića; ipak — kako je poznato — autor *Vazetja* svojim je izrazom na drugačiji način i dublje povezan s Marulom.²³ S Karnarutićem poema o Malti ima i zajedničko mjesto u opisu borbe prsa o prsa u kojima osobito dolaze do izražaja efekti udara po protivniku. Sličnost je, istina, mogla doći i od toga što je u pitanju veoma slična građa. No ipak ima i važna razlika: pisac poeme radije pribjegava sirovoj naturalističkoj slici; Karnarutić ostaje diskretniji, pa bi i u tome bio jedan detalj protiv teze o njemu kao autoru toga spjeva. — Karnarutić, naravno, ne dolazi u obzir ni kao eventualni pisac poeme o Klisu, jer se u njoj opjevavaju događaji što su se zbili dvadesetak godina nakon njegove smrti.

Međutim, Karnarutić, po mom mišljenju, ostaje »sumnjiv« da je mogao imati posla s poemom o *Filomeni*. Svima je naime poznato da je taj zadarski pjesnik u svojem prvom spjevu — u *Ljubavi i smrti Pirama i Tižbe* — posegnuo za jednom pričom iz *Metamorfoza*, pa mu stoga ne bi bilo strano da se još jednom inspirira na Ovidiju, da naime zahvati priču o okrutnom zločinu što ga je Proknin muž Terej, vođen nezahvalnom strašću, izvršio nad ženinom sestrom Filomenom. Da je bio duboko obuzet Ovidijevim djelom vidi se i po tome što se za izražavanje ljepote glavnih likova u *Piramu i Tižbi* obilato i rado služio slikama drugih Ovidijevih priča iz čuvene zbirke. Mišljenje o »sumnjivosti« kao da podupire i činjenica da je Karnarutić u svojim danas poznatim djelima pokazao stanovitu evoluciju u izvođenju svojih spjevova. Od marulićevskog dvanaesterakog distiha u *Piramu i Tižbi* prešao je u *Vazetju* na dvanaesterac dubrovačko-hvarski; od raskošnog stila u prvome prešao je gotovo na doslovnost u drugome. Čini se stoga da mu ne bi bilo strano da u eventualnom novom svom djelu odbacivanjem središnje rime iskuša nov način građenja dvanaesteraca i da tako stane u sredinu između bujne metaforike u *Piramu i Tižbi* i izrazito umjerene u *Vazetju*. *Filomena* je naime pisana u dvanaesterakim distisima s rimom samo na kraju stiha. Odstupa se dakle i od splitskog i od dubrovačko-hvarskog tipa sricanja.²⁴ Relativno joj je skroman stilski aparat, nema invokacije, kao što je nemaju ni njegovi poznati spjevovi. Sve bi to moglo svjedočiti za sud da bi Karnarutić mogao biti autorom te ovidijske pripovijesti. Ipak, nemaran odnos prema srokovima kao da odvraća od takva opredjeljenja. Valjalo bi dakle poduzeti detaljniju analizu svih jezično-stilskih datosti u oba spjeva kako bi se došlo do sigurnijih zaključaka.

Fancev je — kazali smo — poemu o Klisu pripisivao peru Pažanina Ivana Mršića. Ako bi išta za usporedbu s Mršićem dolazilo u obzir, onda bi to bile njegove pjesme dvanaesterakog metra, a nikako eventualna idejno-tematska bliskost s Karnarutićem, jer Svetozar Petrović je dovoljno jasno pokazao kako taj paški pjesnik

17. stoljeća u svojim poznatim zbirka pjesama nigdje nije očitovao nikakva znaka da je bio angažiran na obrambeno–rodoljubnim temama.²⁵ Ostaju stoga same dvanaesteračke Mršičeve pjesme kao ostvarene umjetnine u riječi da se usporede s dvanaesteračkim stihovima poeme o Klisu. *Boj i vazetje od Klisa* je dvanaesteračka poema koja tendira dvostruko rimovanom dvanaesteračkom distihu, ali autor ostaje nedosljedan. Gotovo polovica od 89 dvanaesteračkih distiha — koliko ih u poemi ima — nema rime na kraju drugog polustiha. U četiri para nema nikakve rime, ni u sredini ni na kraju. Takvo što paški pjesnik — koliko možemo zaključiti iz njegovih triju zbirki lirike — sebi nikad ne bi dopustio. Osim toga, Mršić primjenjuje marulićevsku shemu sricanja, počesto na kraju pjesme dodaje još jedan dvanaesterac s odgovarajućom rimom. Sve to udaljuje pisca poeme o Klisu od Mršičeva načina u gradnji dvanaesteračkih stihova. Fancevljeva nagađanja nisu se dakle mogla potvrditi, te stoga pitanje autorstva poeme o boju za Klis ostaje i dalje otvoreno.

Preostaje još da se promotri zbirka *Stara baba*. Bez obzira na njenu pripadnost, *Stara baba* po svome lirskom karakteru predstavlja potpunu novinu u zadarskoj književnoj situaciji, naravno, ako izuzmemo ljubavne pjesme P. Zoranića, ugrađene u pastirski roman, i ono nekoliko dvanaesteračkih ljubavnih pjesama Š. Budinića. Naime, opće je poznato da su zadarski pjesnici već od Zoranića pa sve do Barakovića zasigurno u čitavoj starijoj hrvatskoj književnosti jadranskog pojasa najosjetljiviji za aktualna zbivanja.²⁶ Znamo da Dubrovčani 16. stoljeća, izuzev M. Vetranovića i A. Sasina, jedva imaju pjesama na narodno–obrambene teme; Splitsani njima započinju, ali i zastaju nakon Marulića, sve do Kavanjina; Hvarani ih njeguju također, doduše ne odveć intenzivno, dok Zadranii ostaju do grla u njima. Budinić čak i psalme prekraja tako da izražava neposrednu ugroženost iz najbližeg zaleđa.

U tom sklopu *Stara baba* je novost u zadarskom krugu, približava se samo lirskoj poeziji Pažanina Ivana Mršića (1577–1652). U toj zadarskoj zbirci susrećemo se s malim ljubavnim romanom: opjevava se ljuveno trajanje od prvog viđenja i zatravljenja djevojčinom ljepotom do sretnog uzvraćanja i naklonosti te najzd do otrežnjenja. Samo do toga ne dolazi zbog spoznaje o ništavosti svjetovne ljubavi, kako to najčešće biva u petrarkista, već zbog smrti djevojke od ujeda zmije, kao ono u mitu o Euridici i Orfeju, s kojim inače nema nikakve veze. Od silna plača ljubovnik je oslijepio i kao slijepac opjevava svoju nesreću. U predahu, u jednoj pjesmi pjeva se na šaljiv način o nekoj *st a r o j b a b i* — otud naslov zbirci — i o njezinoj sklonosti piću i o posljedicama što iz takva stanja proizlaze. Po načinu organiziranja osmeračkih katrena, odnosno po shemi sricanja, koje se ostvaruje sad istom rimom kroz sva četiri stiha, sad prema obrascu *aabb*, ili *abab*, ili *abba* odvaja se ponešto od drugih naših pjesnika tadašnjeg a i prijašnjeg razdoblja, osobito rimovanjem u shemi *aaaa* ili pak dvojakom shemom u istoj pjesmi; razlikuje se i po tome što primjenjuje jedino osmeračke katrene, a izbjegava drugačije strofičke oblike kao i dvanaesterački metar.

Po njezinu lirskom karakteru, s obzirom na činjenicu da je u zadarskom književnom krugu osamljena pojava, *Staru babu*, prirodno, valja promatrati u odnosu na isto tako osamljenu pjesničku produkciju spomenutog paškog pjesnika Ivana Mršića. Povezuje ih uostalom vremenska bliskost izlaska iz tiska, a onda i blisko susjedstvo Zadra i Paga. Ne može se ni zamisliti da Zadrani ne bi znali za pojavu dviju tiskanih zbirki hrvatskih pjesama jednog paškog autora, kao što je nemoguće zamisliti da Mršić ne bi znao za zadarske pjesnike, pogotovu kad se zna da je u Zadru boravio i odanle datirao neke svoje pjesme. Ipak, paške zbirke sadrže i niz dvanaesteračkih pjesama, među njima i pokušaje sonetnih oblika u kojima se četrnaest dvanaesteračkih stihova s uzastopnim rimama raspodjeljuju na dva katrena i dvije tercine. A *Stara baba* ima dva šaljiva pjevanja, čega u Mršića nema, jedno se odnosi na već spominjanu staricu sklonu piću — koja osigurava naslov zbirci — i drugo, u kojem se ljubovnik na smiješan način hvali svojim bogatstvom i slavim rodnom, pri čemu izdaleka podsjeća na neke detalje u Đurđevićevu *Dervišu* i u Bunićevu *Gorštaku*.

Kao ni Mršiću, autoru *Stare babe* ne nedostaje gdjekad skladnih stihova, s baroknim ugođajem, koji ne zaostaju za lirskim pjesmama viđenijih pjesnika naše starije književnosti. S. Petrović je Mršićeve zbirke omjerio o tradiciju i našao veze s Ranjinom, Zlatarićem, s Lucićem i drugima.²⁷ I *Staru babu* valja temeljito proučiti u svjetlu hrvatske pjesničke tradicije. Za njezinu bliskost s pjesnikovanjem u najboljem dijelu dotadašnje hrvatske poezije u dalmatinskim gradovima neka posvjedoči nekoliko odabranih strofa iz prvog »pjevanja« *Stare babe*:

Vedro biše u nje čelo
prigljajahno i veselo
ko se suncem biše uvelo
kad ističe u počelo.

Čudni gledah crne oči
bistre suze kroz ke toči,
bila lišca svoja moči
da ljubezan njima roči.

Usta su joj slast medena,
kuraljem su narešena,
liplja drugih ni nijena,
ne diklica niti žena.

I dvije iz posljednjeg: iz kojih izbija totalno razočaranje:

Sunce, misec, već ne sjajte,
svit se obrni, nebo stani,

polja ružom ne cvitajte,
noćno budi, dan ne svani.

Plači, tužna majko moja,
suzami se ne ustavi,
pokle umrih brez pokoja
na tvom krilu rad ljubavi.²⁸

* * *

Zapažanja u ovom raspravljanju imala su za cilj ne samo da se navedene adesoptne knjižice stave na dnevni red ovoga skupa, već i na dnevni red hrvatske znanosti o književnosti. Razlog je tome u činjenici da one, te knjižice, nisu dovoljno proučene ni na osnovnoj, primarnoj razini. Njihovi tekstovi još nisu, prema modernim tekstološkim principima, uspostavljeni, što je nekako i prirodno s obzirom na to da još uvijek »žive« u starim, teško pristupačnim, izdanjima iz 17. stoljeća, s izuzetkom poemâ o Malti i Klisu koje je, prema tada jedino poznatom, trećem izdanju iz 1724, tiskao Šime Urlić, s nizom grešaka toga izdanja, da bi ga, poslije, ispravio prema pronađenom starijem izdanju poemâ, onom iz 1699, koje također nije bez pogrešaka; pa ni to izdanje 1699. nije bilo najstarije, već ono iz 1655, što ga je pronašao Fancev. Predstoji dakle zadatak da se obave primarna istraživanja, da se kritički utvrde njihovi tekstovi i prema suvremenim načelima objave. Plediram istodobno i za objavljivanje Mršičeve stihovane produkcije²⁹ i Tanzlingerova prijevoda *Eneide*.³⁰ To bi umnogome pridonijelo zaokruživanju slike književnih događanja u zadarskom književno-kulturnom krugu starijega razdoblja i otvorilo put temeljitijem istraživanju mjesta što ga navedeni tekstovi imaju u ukupnosti hrvatske dopreporodne književnosti.

BILJEŠKE

¹ Vjekoslav Štefanić, Jedno nepoznato hrvatsko prikazanje, *Nastavni vjesnik*, knj. XXXVIII, 1930.

² Prikazanje navišćenja pričiste divice Marije, složeno po don Sabiću Mladiniću, *Stari pisci hrvatski XX*, Zagreb 1893.

³ Citira se prema drugom izdanju, Mleci 1672.

⁴ Petar Kolendić, Dubrovačka tragedija XVII veka, *Južni pregled II*, 1927/1928; pretisak u P. K.: *Iz staroga Dubrovnika*, Beograd 1964, str. 203 i d.

⁵ Šime Urlić, Ivan Tanzlinger-Zanotti i njegove pjesme, *Grada JAZU* (danas HAZU) V, 1907; Urlić je tu tiskao obje poeme, na žalost, s dosta pogrešaka.

⁶ Franjo Fancev, Prilozi za reviziju hrvatske bibliografije, *Šišićev zbornik*, Zagreb 1929, str. 121 i d.; isti, Fragmenti dosada nepoznate epske pjesme »Osman«, *Nastavni vjesnik*, knj. XLII, 1933, str. 237 i d.

⁷ F. Fancev, Tri priloga za povijest starije hrvatske književnosti. 3. Uz novo izdanje »Skazovanja od čudnovate rati«, *Nastavni vjesnik* XLV, 1–3, 1936/1937, str. 73 i d.

⁸ Najizrazitiji je možda primjer na zadnjoj stranici *Judite* iz 1521, na kojoj nakon teksta spjeva piše kako je knjiga tiskana »u Bnecih pomnjom i nastojanjem Petreta Sričića Splićanina«. Tu istu opasku o Petretu Sričiću nalazimo potom u svim narednim starim izdanjima Marulićeva epa (1522, 1523, 1586, 1627), iako je taj Splićanin mogao imati »pomnju« samo nad prvim i, možda, zbog vremenske blizine, nad drugim i trećim izdanjem, jer su se i ona tiskala u Mlecima.

⁹ F. Fancev, Fragmenti ...

¹⁰ Miroslav Granić, Obitelj hrvatskog pjesnika Ivana Mršića Pažanina, *Zadarska revija* XXVIII, 1979, str. 441.

¹¹ Svetozar Petrović, Problem soneta u starijoj hrvatskoj književnosti. *Oblik i smisao*, *Rad JAZU*, knj. 350, Zagreb 1968, str. 70.

¹² Dušan Berić, Književno–izdavačka djelatnost fra Ivana Zadrana u XVII vijeku, *Zbornik radova SAN*, XVII Instituta za proučavanje književnosti, knj. 2, Beograd 1952, str. 19–26.

¹³ O. Stjepan Ivančić, *Povijestne crte o samostanskom III. redu sv. Franje po Dalmaciji, Kvarneru i Istri i uporaba glagoljice u istoj redodržavi*, Zadar, ed. E. Vitaliani 1910, 173. Berićevoj tezi nije u prilog ni pisanje G. Ferrari–Cupillia (*Scritti storici e letterari* I, Zadar 1889), jer se u njega doslovno za toga Zarettia kaže: »Parecchi suoi manoscritti di storia ecclesiastica et di quistioni teologicche si conservavano fino a gli ultimi tempi nel convento nostro« (tj. u zadarskom samostanu trećoredaca).

¹⁴ Milorad Medini, Prvi dubrovački pjesnici i *Zbornik N. Ranjine*, *Rad JAZU* 153, Zagreb 1903, str. 98–114.

¹⁵ Milan Rešetar, Autorstvo pjesama Ranjinina zbornika, *Rad JAZU* 247, Zagreb 1933, 92–147; Isti, Jezik pjesama Ranjinina zbornika, *Rad JAZU* 255, Zagreb 1936, 77–220; Isti, Rječnik i dikcija pjesama Ranjinina zbornika, *Rad JAZU* 260, Zagreb 1938, 1–56.

¹⁶ Petar Kolendić, Srpskohrvatski prijevod Dolčeove Hekube, *Izveštaj* c. kr. vel. gimnazije u Kotoru za šk. g. 1908–1909.

¹⁷ Jean Dayre, O dubrovačkoj književnosti, *Dubrovačke studije*, Zagreb 1938, str. 3–18.

¹⁸ Svetozar Petrović, n.dj. u bilj. 11, str. 157, bilj. 19.

¹⁹ F. Fancev, Fragmenti ...

²⁰ Franjo Švelec, Korelacija izraza i umjetničke ideje u Karnarutićevu spjevu o sigetskoj katastrofi, *Zbornik o sigetskoj epopeji*, Zadar 1986, 113–118, *Zadarska revija* 2, 1986. i posebni otisak; pretisk. u knjizi F. Švelec, *Iz naše književne prošlosti*, Split 1990, 141–146.

²¹ Svi navodi iz poema o Malti i Klisu prema mletačkom izdanju iz 1699.

²² Navodi iz *Judite* prema Moguševu, najnovijem, izdanju u sklopu *Opera omnia*, Književni krug Split 1988.

²³ Vid. moj prilog: Marulić i zadarski pjesnici XVI. i XVII. stoljeća, *Dani Hvarско-ga kazališta XV*, Split 1989; pretisk. u mojoj knjizi; naved. u bilj. 20.

²⁴ Vid. moj prilog: Povijesni pregled književnosti Zadra pod mletačkom upravom, u: *Prošlost Zadra pod mletačkom upravom 1409–1797*, sv. III, Zadar 1987, str. 443 i d.

²⁵ S. Petrović, n. dj. u bilj. 11, str. 70.

²⁶ Vid. moj prilog: Čakavski pjesnici u okviru hrvatske renesansne književnosti, *Sabor čakavskog pjesništva*, Rijeka 1970; pretisk. u mojoj knjizi: *Po stazi netlačeni*, Split 1977, 5–13.

²⁷ S. Petrović, n. dj. u bilj. 11, str. 241. bilj. 32.

²⁸ Prema drugom mletačkom izdanju iz 1803.

²⁹ Mršičeve dvije tiskane zbirke (obje u Mlecima 1647) ostale su do naših dana samo s po jednim primjerkom, a i te su sada zagubljene; sačuvane su samo u prijepisu, a jedna od njih, *Sloge ljubvene*, i u prijepisu je nakon smrti njezina vlasnika Dušana Berića ostala nepristupačna. Prijepis *Mantinjada* i dosad neizdavana zbirka Mršičevih pjesama čuvaju se u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

³⁰ Tanzlingerov prijevod I. pjev. *Eneide* (Knjiga parva) čuva se u Znanstvenoj biblioteci u Zadru, a drugo pjev. (Knjiga druga) u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.